

OBIČAJI I VJEROVANJA VEZANI UZ KUĆU U IMOTSKOJ KRAJINI

Dinka Alaupović Gjeldum

Kuća kao stanište i prostor u kojem se odvija život obitelji u ruralnim naseljima najčešće je promatrana kao arhitektonski objekt u materijalnoj kulturi, kroz to kao jedna od odrednica utvrđivanja tipologije naselja te, u sklopu promatranja kulturno geografskih pojava, i kao pokazatelj društvenog i gospodarskog položaja stanovnika.

Kako čovjek najvažnije trenutke svoga življenja provodi u kući, to su i mnogi običaji i vjerovanja vezani uz kuću, od same gradnje pa do mnogih dijelova ciklusa životnih i godišnjih običaja. Dio tih običaja sačuvan je do danas u narodu, iako je za neke od njih zaboravljen prvotni značaj i smisao. Neki pak samo žive u sjećanju starijih osoba, bilo da su u njima i sami sudjelovali bilo da ih pamte po predanju. Mnogi su se običaji vremenom mijenjali, gubili svoju moć ili pak potpuno nestajali, posebno u novijem gospodarskom i kulturnom razvoju društva kad način gradskog življenja i promjena životnog standarda prodire i na selo te ono više ne živi u svojoj posebnosti.

U ovoj se radnji iznose običaji i vjerovanja vezani uz kuću u Imotskoj krajini, prostoru na razmeđu mediteranske i dinarske kulture koje se međusobno isprepliću. K tome su stoljetne migracije u tom kraju, vezane uz dugotrajnu tursku okupaciju, nosile sobom sa šireg balkanskog prostora druge običaje i način življenja.¹

Mjesto za gradnju kuće pomno se odabiralo. Ono se određivalo u prisoju, zaklonjeno od vjetrova, pazeći uvijek da se izvan gradnje sačuva plodno tlo, pa su sela i zaseoci u Imotskoj krajini smješteni uz rub plodnih zemalja, što je i inače osobitost naselja u kraškom području. Većina pak brdskih naselja nastalo je na mjestima nekadašnjih stočarskih stanova korištenih prvotno samo sezonski za ispašu.

Kuća Imotske krajine svojim osnovnim osobitostima pripada karsno-jadranskom tipu kuće, koja se razvijala od jednodijelne prizemnice građene u suho (bez vezivnog materijala), s pokrovom od slame ili kamenih ploča. Ona vremenom prerasta u kamenu katnicu građenu u živo (s vezivnim materijalom), s više otvora, pa i sa solarom. Povećanjem obitelji ona se proširuje vodoravno.

¹ Prikupljanje ove građe u Imotskoj krajini obavila sam u razdoblju 1983. i 1984. godine.

Da su se nekad kuće gradile od drva, zabilježio je 1640. godine fra Pavao iz Rovinja, vizitator franjevačkih samostana. On se uputio iz Makarske preko Vrdola u imotski samostan na Prološkom blatu te je bio primljen u kuću nekog kneza koju opisuje da je bila od drva, široka dva koraka, visoka dva, duga osam, a pokrivena bukovim drvetom. U njoj je bila soba, kuhinja i prostor za odmor, a štala povezana uz nju imala je vrata prema stojnom dijelu. Tako su krave kod izlaza na pašu prolazile kroz kuću.²

I danas još ima kuća kojima je prizemlje namijenjeno držanju blaga. Najčešće je ipak u prizemlju konoba za vino, ponekad kuhinja s otvorenim ognjištem, dok su na *podu* — katu spavaonice. Ognjište je rjeđe smješteno na katu ili *šufitu* — tavanu, a najčešće je u posebnoj prizemnici koja je neposredno vezana uz stambenu zgradu.

Najnovije su kuće građene od suvremenih materijala, gubeći u obliku i rasporedu prostora tradicijsko obilježje, priklanjajući se građanskom rasporedu korisnog prostora. Međutim, često se u takvom sklopu domaćinstva gradi *komina* — ognjište, čime se nastoji dijelom udovoljiti dosadašnjoj potrebi za otvorenim ognjištem. Današnje stambene kuće imaju suvremeno opremljene kuhinje koje ipak ne zadovoljavaju sve potrebe življenja na selu. U njima se ne može sušiti meso i pripravljeti hrana za stoku. Stoga se grade posebne *kužine* — kuhinje s otvorenim ognjištem za tu svrhu.

Kod odabiranja mjesta za gradnju kuće danas se na terenu nisu mogli zabilježiti drugi podaci osim ovih praktičnih naprijed navedenih (prisoj, zavjetrina, ne zadiranje u plodno tlo). Međutim, na terenskim istraživanjima u Makarskom primorju, koje u doba turskih najezda velikim dijelom naseljavaju stanovnici iz Imotske krajine, zabilježeno je da su ti doseljenici birali mjesto za gradnju kuće pomoću *pivca* — pijetla: pustili bi ga, i gdje je on stao i zapjevao, na tom bi mjestu započeli gradnju.

Gradnja kuće, kao i mnogi drugi poslovi, nikada se nije započimala petkom jer se vjerovalo da taj posao neće uspjeti. I danas se neki pridržavaju tog običaja.³ Na mjestu odabranom za gradnju kuće bio je običaj da se zakolje pijetao, janje ili ovca, a pozivao se i svećenik da to mjesto poškropi krštenom vodom uz izgovaranje odgovarajuće molitve. U temelje se kuće stavljao novčić, samo u desni ili u sva četiri kuta. Danas je još uobičajeno da se temelji škrope krštenom vodom. Domaćin obavezno priređuje *marendu* — zakusku za one koji su mu pomagali pri kopanju temelja, a najčešće je to pečeno janje.

Žrtve su pri gradnji kuće apotropejsko-htonskog značenja, a trag su prastarog običaja da se demonima ili htonskim silama žrtvuje ljudsko

² V. Vrčić, Župe Imotske krajine, I dio, Imotski 1978, 7. Nekada je župa Vrdol ili Vrdovo zauzimala prostor današnjih župa Krstatica, Zupe, Slivna i Rašćana.

³ M. Stojković, Sretni i nesretni dani. Zbornik za narodni život i običaje (dalje ZNŽO), Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti (dalje JAZU), knj. XXX, sv. 2, Zagreb 1936, 62—64, 69; A. Nazor, Poslovice i uzrečice u govoru Poljičana, Narodna umjetnost, Zagreb 1984, 133. »U petak svakom poslu rdav početak. U petak slab početak«.

biće, što je kasnije zamijenjeno ubijanjem životinja.⁴ Tim običajem prinošenja žrtve novoj zgradi željelo se da se kuća i oni koji će u njoj stanovati stave pod zaštitu božanstva te da im se osigura zdravlje i sreća. Običaj je poznat kod svih balkanskih naroda, a također i iz naših narodnih pjesama u kojima se spominje uzidičvanje žena i ljudi (»Zidanje Skadra na Bojani«).⁵ Kršćanski je oblik te žrtve škropljenje krštenom vodom odabranog mjesta za gradnju i kamena temeljca.

Pri gradnji se susjedi ispomažu, i to »na zajam«, tj. zajednički rade bez naknade, ali s obvezom da im se odradi isti broj dana. To su nazvali »leđa za leđa«, a običaj je poznat i kod drugih naših naroda. I danas u Imotskoj krajini kad se kuća gradi (najčešće unajmljeni majstor), kod salijevanja betonske ploče i podizanja krova susjedi se uzajamno ispomažu, a domaćin za sve pomagače priređuje zakusku. Kad se na kuću postave krovne grede i sljeme, glavni meštar na nj postavi zelenu granu i barjak, a domaćin za njega na granu vješa darove (košulje, ručnike, *bičve* — čarape, pršut) te se opet priređuje bogata zakuska.⁶ Kad je kuća dovršena, poziva se svećenik da je blagoslovi, te se u nju najprije unosi raspelo.

Da bi se kuća, a i ukućani zaštitili od utjecaja zlih sila, nerijetko bi se uklesao jedan ili tri križa u kamen pored ulaznih vrata, što se i danas vidi na starijim kućama po mnogim selima. Manje je rasprostranjeno umetanje svetih sličica u uklesano udubljenje na nadvratniku ulaznih vrata (Medov Dolac). U nekim zaselcima Lovreća i Biorina i do danas je običaj da se svake godine na crkveni blagdan Vodokršća (Tri Kralja, 6. siječnja) napravi križić od kandelorske svijeće (svijeća koja se posvećuje u crkvi na blagdan Svijećnice-Kandelore, 2. veljače) koji se naljepi na vanjske kućne vratnice u namjeri da se kuća sačuva od vještica i »slabih očiju«, kako ovdje nazivaju urokljive oči. Ovoj se svijeći pridaje apotropejska moć, pa se ona, osim za čuvanje kuće i ukućana, stavlja djetetu u kolijevku, nevjesti kad odlazi na vjenčanje ušije se u haljinu, a obavezno se pali samrtniku.

U nekim se krajevima dinarskog područja prave križići od božićne svijeće pa se lijepe na vrata štala u želji za zaštitom od zlih sila.⁷ Na kućno pročelje, kao vidno mjesto, stavljalo se životinjske rogove ili

⁴ A. Milošević i A. Cermanović, *Petao u htonskom kultu kod antičkih Grka i u srpskom narodu*, Glasnik etnografskog muzeja, knj. XVII, Beograd 1954, 111.

⁵ B. Drobňaković, *Etnologija naroda Jugoslavije*, Beograd 1960, 168; P. Vlahović, *Običaji verovanja i praznoverice naroda Jugoslavije*, Beograd 1972, 66; D. Antonijević, *Obredni običaji balkanskih stočara*, Balkanološki institut Srpske akademije nauka i umetnosti (dalje SANU), P. izd., knj. 16, Beograd 1982, 125.

⁶ J. Miličević, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*, (Običaji i vjerovanja uz gospodarske radove), Narodna umjetnost, knj. 5—6, Zagreb 1967/8, 510; B. Drobňaković, n. dj., bilj. 4.

⁷ R. Kajmaković, *Arhaični novogodišnji običaji dinarskog stanovništva*, Godišnjak, knj. X, Centar za balkanološka istraživanja, Sarajevo 1973, 231.

lubanje rogatih životinja kao simbol snage i jakosti, a pripisivala im se apotropejska moć.⁸ To se susreće i na području Imotske krajine.

I kod balkanskih stočara (Sarakačana i Vlaha) zakačila bi se konjska ili magareća lubanja o tor da bi ga štitila od zla. Stavljanje takve lubanje bilo je uobičajeno u mnogim zemljama koje su bile pod utjecajem grčke i latinske civilizacije.⁹ Poznat je običaj kod naših naroda da se konjska, goveđa ili ovnujska lubanja naticala na kolac i postavljala kraj pčelinjaka da bi se osigurao veći uspjeh i korist pčelarima, a pčele sačuvale od zlih pogleda.¹⁰ To nije zabilježeno u Imotskoj krajini. Ista uloga pripisuje se potkovi (kao i inače kovinskim predmetima zbog njihove tvrdoće) koja se često vidi prikucana na kućnim vratima ili nadvratniku.

Do danas je sačuvan u Imotskoj krajini običaj kićenja kuće zelenim grančicama bršljana na Badnju večer. Domaćica kuće zadijeva te grančice iznad navratnika i prozora stambene kuće i svih gospodarskih zgrada, pa sve to škropi krštenom vodom. Nekoliko listića bršljana unosi u kuću i zadijeva ih za *veraje* — pomično drvo iznad ognjišta o kojem vise *komoštre* — verige, zatim time omotava tronogu božićnu svijeću, a u nekim mjestima badnjake.

Ovo kićenje zelenilom, po tumačenju Gavazzija, predstavlja životnu snagu koju ono u sebi ima i prenosi na okolinu. Upravo u to zimsko vrijeme, kad je priroda umrtvljena, naglašava ujedno i njegovu apotropejsku moć.¹¹ Običaj kićenja zelenilom na Badnji dan bio je poznat i kod stanovništva južne i istočne Hercegovine kao i ostalih predijela Dalmacije. Ponegdje se naziva *gobin* ili *gobinanje*, a označava obilje i plodnost. Ta riječ postoji i u drugim slavenskim jezicima, a sam običaj kićenja zelenilom bio je poznat i u antici.¹²

⁸ M. Stojković, Rog, ZNŽO, JAZU, knj. XXIX, sv. 1, Zagreb 1933, 69—70; B. Čović, Od Butmira do Ilira, Sarajevo 1976, 204, 210. U prapovijesnom naselju Desitijata Pod kod Bugojna nađene su kosti konjske lubanje koje su po svojoj prilici iz magijskih razlaoga bile pričvršćene na zid ili krov kuće, a nađeni su i glineni rogovi koji oponašaju rogove domaćeg govečeta, a koji su također ukrašavali pročelja kuća. To dokazuje da su i vrlo stara religijska shvaćanja i obredi (u sferi kulta plodnosti) igrali dosta značajnu ulogu u duhovnom životu Desitijata.

⁹ Često se u Iberiji, sjevernoj Africi i južnoj Americi može naći lubanja goveda okačena o kućnu gredu za zaštitu od uroka. D. Antonijević, n. dj., 77, bilj. 4.

¹⁰ N. Cvar, Narodno pčelarenje u selima oko Siska, Etnografska istraživanja i građa IV, Zagreb 1942, 21; K. Kajić, Magija u pčelarstvu, Etnografska istraživanja i građa IV, Zagreb 1942, 71.

¹¹ M. Gavazzi, Godina dana hrvatskih narodnih običaja II, Zagreb 1939, 26; I. Ujević, Vrgorsko-Imotska krajina, ZNŽO, JAZU, knj. I, Zagreb 1896, 212. »... momak slaže vitice bršljana kojima će svoja vrata i prozore okititi da svoju kuću od čari i vještica učuva«.

¹² R. Kajmaković, n. dj., bilj 6, 219—220; P. Skok, Etimologijski rječnik hrvatskog ili srpskog jezika, Zagreb 1971 — gobino, gobinja = pletenica ili krak od lišća ili cvijeća što se stavlja kao nakit na zidove, vrata, pričvršćen na krajevima, a sredina mu slobodno visi, sinonim — girlanda; gobinji, m pl. (Srednja Dalmacija, Pavlinović) = veliki božićni kolači koji se postavljaju na trpezu okićeni lovorikom. U staroslavenskom — gobino n. u staroruskom i ruskom gobina f = bogatstvo.

I na Cvjetnicu se kuća kiti grančicom blagoslovljene masline, lovora ili jele kao apotropejskim sredstvom, a za razliku od bršljana za Badnjak, to se zelenilo unosi u prostorije kuće, zatakne se uz raspelo ili svete slike, u konobi za stropnu gredu, a nosi se u polje i vinograde te na groblje. U slučaju nevremena, ta bi se grančica zapalila zbog obrane kuće i okućnice od groma i krupe. Uoči Cvjetnice bio je običaj da se u vodu u kojoj se sutradan ukućani umivaju stavi različito bilje — ljubica, drenak, pšenica, badem. Vjeruje se da će tada lice biti čisto i lijepo. Poslije tog obrednog umivanja voda bi se s cvijećem izlila na kuću (Lövrec).

Za Duhove u Imotskoj krajini pravoslavci pletu vjenčiće od trave, i to u crkvi za vrijeme liturgije. Pošto ih ispletu, više njih ostave u crkvi, a po jednog nose kući i stave uz ikonu. Tu vjenčići stoje do iduće godine, a onda ih nose na rijeku i bacaju niz vodu ili spaljuju. Takve cvjetne svečanosti u proljeće potječu iz starih prirodnih religija u kojima se slavilo buđenje proljeća.¹³

Vjerovalo se da je sretna ona kuća na kojoj lastavica savije svoje gnijezdo, pa ga i danas čuvaju da ga djeca ne unište. I u ovom je kraju zabilježena legenda o tri sunca, od kojih je zmija popila dva, a treće je lastavica sakrila krilom. Time je lastavica sačuvala sunce koje je izvor života, pa je stoga grehota dirati u lastavicu i razvaljivati joj gnijezdo.¹⁴

O zmijama kućaricama danas se na terenu ne nailazi na podatke, iako za ovo područje to imamo zabilježeno u literaturi između dva rata.¹⁵ Taj vrlo stari oblik vjerovanja o zmiji kućarici bio je poznat Grcima i Rimljanima pa i drugim narodima. Vezan je uz kult predaka

¹³ M. Kolman-Rukavina, O. Mandić, Svijet i život u legendama, Zagreb 1961. 167.

¹⁴ S. Kutleša, Život i običaji u Imotskoj krajini, Runovići, rukopis u arhivu ONŽO, JAZU, Zagreb, Sgn. S. Z. 246, 593. Ova predaja zabilježena je i u Sinjskoj krajini: M. Bošković-Stulli, Narodne pripovjetke i predaje Sinjske krajine, Narodna umjetnost, knj. 5—6, Zagreb 1967/8, 374; F. Ivanišević, Poljica, Narodni život i običaji, JAZU, Zagreb 1906, 558. »U Poljicima se vjerovalo da je grijehota ubiti lastavicu, jer ona nosi crno za Gospodinom.« T. R. Đorđević, Priroda u vjerovanju i predanju našeg naroda, Srpski etnografski zbornik (dalje SEZ), knj. II, Beograd 1958, 21, 26. U Bukovici u Dalmaciji grehota je lastavicu i kukavicu plašiti, a nekmoli ubiti. Tu je sačuvana i priča o tri sunca, zmiji i lastavici. U našem narodu i na vrlo širokom prostoru zemljine kugle smatra se kao sreća i blagodat za kuću u kojoj lastavica svije svoje gnijezdo. U Njemačkoj, Austriji i istočnoj Rusiji drže ako netko ubije lastavicu, neće mu stoka napredovati.

¹⁵ M. Hirtz, Zmije kućarice, ZNŽO, JAZU, knj. XXVII, sv. 2. Zagreb 1930, 242—254, (247). »Najveće zlo počinio bi napokon onaj, koji bi zmiju kućnicu presjekao po pola, jer ona polovina s glavom ostane živa, i zove se kusalj. Kusalj nađe rog od blaščeta, uniđe u nj i mesom za nj priraste tako, da mu iz roga samo glava viri, i rog nosi sa sobom. Kusalj se onda iz potaje osvećuje. On je najžešća zmija na svijetu. Što ujede, odmah sve dospije: i insan i ajvan, po sto jedno neće preboljeti. (Imotski u Dalmaciji).«

iz animističkih shvaćanja da se duše umrlih mogu pojavljivati u raznim oblicima, pa tako i u obliku zmije.¹⁶

I biljka čuvarkuća koja se često nalazi na krovovima, čuva kuću od zmija, kako se u nekim selima vjerovalo, a inače je poznata kao ljekovita biljka u narodnoj medicini.

Osim kuće i ljudi u njoj, trebalo je sačuvati i stoku. Zato su se štale i pojate zaštićivale od utjecaja zlih očiju zaticanjem bodljikave grančice iznad vrata, tzv. božjeg drvceta.¹⁷ Isto tako se vjerovalo da je dobro goniti blago na pašu božjim drvcetom jer ga ono čuva od uroka. Osim toga, skoro u svakoj štali u Imotskoj krajini visi bočica s krštenom vodom, a ponegdje su u stropnoj gredi ukopane *moći* — zapisi. To je obično komadić papira na kojem je svećenik rukom ispisao razne molitve. Do tih se moći mnogo držalo, pa se pri gradnji nove štale ponegdje uzimala stara greda s ukopanim moćima i ugrađivala u novu štalu.

Nekim vanjskim znakovima na kući obavještava se selo o važnom događaju u životu ukućana. Kada je u kući svadba, još uvijek je običaj istaknuti barjak na prozoru mladoženjine kuće. Ističe ga se uvečer uoči svadbe, i tu stoji sve dok se svati ne razidu.¹⁸

Do danas je u mnogim mjestima Imotske krajine sačuvan običaj da nevjesta baca jabuku preko mladoženjine kuće. Jabuka je nakićena zataknutim novčićima i cvijećem. Nевјesta se njome najprije prekrsti, zagrije je, a zatim baca preko krova. U Ričicama nevjesta prebacuje tri jabuke. Ako joj to prebacivanje jabuke uspije, smatra se da će biti dobra čobanica, a u protivnom da je čeka zlo. Poslije nevjeste jabuku baca mladoženja, zatim kumovi, djeverovi i jenge (nevjestine pratilje koje su sestre ili rođakinje mladoženjine), a u Prološću i svi ostali sudionici svadbe nastavljaju s bacanjem jabuke. Ponegdje nevjesta nosi jabuku od svoje kuće u torbici izatkađoj za tu prigodu, a svatovi putem od nevjestine do mladoženjine kuće kupe jabuke od buklija. Običaj je, naime, da u prolazu kroz mjesto mještani iznose pred svatove *buklije* — vino, rakiju te okićenu jabuku za nevjestu, a neokićenu za mladoženju. Tako svatovi usput sakupe dosta jabuka te se pred mladoženjinom kućom održava pravo nadmetanje u bacanju jabuke (Proložac).¹⁹

¹⁶ B. Drobnjaković, n. dj., 249; P. Vlahović, n. dj., 124.

¹⁷ D. Antonijević, n. dj., 77. Bilježi da i Sarakačani stavljaju bodljikavo šiblje na novoizgrađeni tor, jer ono odgoni zlo i bolest. Trn se zabada i u cjedilo od platna kroz koje se cijedi mlijeko da bi se odagnalo svako zlo.

¹⁸ Đ. Petrović, Etnološke beleške, Glasnik zemaljskog muzeja, sv. 35—36, Sarajevo 1981, 170.

¹⁹ Običaj bacanja jabuke zabilježen je i u okolici Sinja, Knina, Vrgorca, u poljičkim selima, kod dalmatinskih Bunjevaca te u mnogim selima Bosne. L. Katić, Povijesni podaci iz vizitacije trogirске biskupije u XVIII st., Starine, JAZU, knj. 48, Zagreb 1958, 297; F. Ivanišević, n. dj., 482; J. Miličević, n. dj., 455; H. Morović, Izvještaj poglavara E. Rehe o prilikama u splitskom okrugu u godini 1822, Građa i prilozi za povijest Dalmacije, sv. 8, Split 1974, 244; R. Kajmaković, Ženidbeni običaji kod Srba i Hrvata u Bosni i Hercegovini, Glasnik zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine (dalje GIZMBiH), N. S., sv. XVIII, Sarajevo 1963, 86; isti, Ženidbeni običaji, Narodni običaji stanovništva Lišice, GIZMBiH, N. S., sv. XXIV—XXV, Etnologija, Sarajevo 1970, 209—318, (304).

I taj se običaj pripisuje udobrovoljavanju zlih duhova za koje se vjerovalo da ih ima i na krovu. Osim nakićene jabuke mlada, u nekim našim krajevima, baca sito s raznim plodovima. Isto tako kad djetetu ispadne mliječni zub običaj je u Imotskoj krajini da ga baba baci preko kuće govoreći: »Evo tebi mišu koštani, daj meni gvozdeni.« To je rasprostranjeno u Dalmaciji, a i šire.²⁰

Uvođenje nevjeste u novi dom bitan je dio u ciklusu svadbenih običaja. U tome kućni prag kao i ognjište imaju važnu ulogu, što je već istaknuto u pretkršćanskom kultu mrtvih jer su se ta mjesta smatrala svetištem predaka. I do danas je običaj u nekim mjestima Imotske krajine da nevjesta kad odlazi od svoje kuće traži oprost, klečeći na pragu prekrivenim vunenom vrećom. Oprost najprije traži od Boga, zatim od svojih roditelja i svih prisutnih.²¹ Primanje nevjeste u dom i mladoženjinu zajednicu praćen je nizom običaja. Nvjesta i danas ljubi kućne pragove »na križ«, ljubeći najprije nadvratnik, zatim dovratnike i sam prag. Pritom joj pomaže kum koji je digne da bi dosegla nadvratnik. U nekim mjestima nevjesta klečeći na zastrtom pragu, ljubi ga i pita svekrvu i svekra: »Jeste li mi kajili«²² ili: »ko je moj neka dođe k meni«. Tada se pojavljuju svrekva i svekar s kojima se ona ljubi te ulazi u novi dom. Taj običaj ukazuje da se nevjesta ne vezuje udajom samo za mladoženju i njegovu obitelj, već i za njegovu kuću i njezine svetinje. Ljubljenjem pragova ona odaje poštovanje svetištu mladoženjine kuće i prihvaća ga kao svoje.²³ Običaj je rasprostranjen po čitavoj Dalmaciji, Bosni i Hercegovini, kod dalmatinskih Bunjevaca te u mnogih naroda svijeta.²⁴

Prekrivanje praga nad kojim nevjesta obavlja ceremoniju ljubljenja i traženja oprosta može se tumačiti kao posebno poštovanje prema precima te kuće koji su na simboličan način vezani s pragom. Postoje i tumačenja da se tim prekrivanjem sprječava dodir nevjeste s pragom iz bojazni da na njemu netko nije prethodno postavio čine i magije koje bi joj mogle naškoditi.

Paljenje *svitnjaka* — krjesova, prastare slavenske svečanosti nekadašnjeg boga ljetnog sunca, u vrijeme ljetne sunčane mijene zvane *kupalo* ili *kupadlo* ima dijelom veze i s kućnim pragom. Taj se običaj sačuvao u kršćanstvu uoči sv. Ivana Krstitelja (24. lipnja)²⁵ kada se

²⁰ B. Drobñjaković, n. dj., 154; R. Rakita, Narodna vjerovanja u predjelu Janja, vezana za čovjekov život i rad i njegov pogled na svijet, Glasnik Etnografskog muzeja, sv. XXVI, Sarajevo 1971, 43.

²¹ J. Miličević, n. dj., 450; R. Kajmaković, Ženidbeni običaji..., n. dj. (bilj. 20), 83.

²² Kajil, kail (kaio) — sporazum, sprema, voljan. A. Škaljić, Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku, Sarajevo 1979.

²³ T. Đorđević, Naš narodni život i običaji, knj. I, Beograd 1984, 268.

²⁴ H. Morović, n. dj., 244; J. Miličević, n. dj., 454; R. Kajmaković, Ženidbeni običaji... (Lištica), n. dj., 208; F. Ivanišević, n. dj., 482. U Poljcima kum ili stari svat kleknu na prag i u domaćina pitaju oprostjenje za nevjestu. I. Lovrić, O običajima Morlaka, Bilješke o putu po Dalmaciji opata Alberta Fortisa, Zagreb 1948, 125; T. Đorđević, n. dj., 26;

²⁵ M. Kolman-Rukavina, O Mandić, n. dj., 186.

pale vatre. Jedan dio ivanjdanskih obreda, koje pamte neke starije osobe u nekim mjestima (Ričice, Proložac), jest posipanje kućnog praga pepelom koji ostaje od sagorjelih svitnjaka, u vjeri da će se na taj način spriječiti ulazak u kuću raznih sitnih insekata i štetočina. U nekim se pak mjestima to isto činilo s pepelom od sagorjela badnjaka.

Na kućnom se pragu odsijecala i glava kokoši koja je zapjevala kao pijetao, jer se vjerovalo da će se time spriječiti da netko od ukućana umre. Odsječena bi se glava bacala preko kuće ili bi je negdje na raskršću ukopali među kamenje. Ovo se vjerovanje zadržalo od starih Grka i Rimljana,²⁶ a danas je još poznato u Dalmaciji, Bosni i kod Bunjevaca. Takva smrt pernate životinje služi kao zamjena za smrt ljudskih bića, a u mnogim običajima je vezana za kućni prag.²⁷ Vjerovalo se da pljuvačka u vezi s kućnim vratima pomaže pri liječenju svraba. Bolesnik se trebao sakriti iza vrata te komadom mokrog sukna u koje bi pljunuo trljati svrab i govoriti: »Tarem se za vrati, da se na me više ne vrati.«²⁸

Duša kuće je komin — ognjište. Komin kao prostor često se poistovjećuje s kućom, jer je u davnini to i bio jedini prostor čovjekova obitavanja. Mnogi običaji iz životnog ciklusa čovjeka, kao i oni iz ciklusa stalnih godišnjih običaja vezani su uz komin i samo ognjište. Neki su se u Imotskoj krajini još zadržali do danas, a neki su ostali samo u sjećanju starijih. Taj prostor u tom kraju nazivaju »dimna kuća« ili »vatrena kužina«. I danas kad se grade savremene kuće za stanovanje ostaje potreba za kuhinjom s kominom. Opis starinskog ognjišta i stanja između dva posljednja rata nalazimo u Kutlešinom rukopisu.²⁹ Ognjište

²⁶ M. Stojković, Čudo od kokota, ZNŽO, JAZU, knj. XXVIII, sv. 1, Zagreb 1931, 89, bilj. 13.

²⁷ T. Đorđević, n. dj., 206. Na Gorici u Sarajevu bio je običaj da prije useljenja u novu kuću domaćin odsiječe pijetlu glavu na kućnom pragu da ne bi inače netko od ukućana umro. B. Drobñjaković, n. dj., 182. U nekim selima Popova Polja (Hercegovina) veselica — božićna pečenka klala se na pragu tora, a u Sumadiji se pijetao klao na kućnom pragu. V. Cajkanović, Sahrñnjivanje pod pragom, Život i običaji narodni, Srpski etnografski glasnik (dalje SEG), knj. 31, Beograd 1924, 127. Iz Cajkanovićevih podataka vidi se da je običaj pokapanja u kući postojao u raznim vremenima i kod raznih naroda. Š. Kulišić, Značaj slavensko-balkanske i kavkasko tradicije u proučavanju stare slavenske religije, Godišnjak 8, Centra za balkanološka ispitivanja, Akademija nauka i umjetnosti BiH, Sarajevo 1973.

²⁸ Ovo je zabilježio fra Silvestar Kutleša između dva rata, n. dj., 662.

²⁹ S. Kutleša, n. dj., 177. Kod Kutleše se opisuje: »ognjišće je na zemlji u kužini. Vrata zapovijedaju ognjišćen. Nigda ognjišće ne smi biti prama vratim. Vitar vatru raznosi. Ognjišće se ovako gradi. Korak dugo, malo manje široko, iskopa se rupa u kući, duboka jednu rogušu (malo manje od pedlja). Tu se rupa nabije gnjilom dobro pomišanom sa vrstom. Krajevi ognjišća izjednače se sa podom (saližom) od kuće, a sridina malo izdigne da ognjišće ne pati od kućne vode. I na njemu se loži vatra. Svako ognjišće ima svoj kut, u koji se luž zgrće.

Komin je u svemu sličan ognjišću, samo je izdignut ali ne svuda jednako. U niki više u drugi manje. Prema snazi i veličini kuće. Koji je komin više izdignut, bolje vatra gori, manje kuća dimi. Za grijanje čeljadi zgodnije je ognjišće. Komina ima podignutih od raza kuće samo četiri prsta, a ima ji od pedlja i dva. Komin je naokolo obložen drvetom ili kamenom, a nabijen gnjilom i vrstom ili zagoškim matunim (koji su se radili u lončarskom sredi-

je simbol obitelji i obiteljskog života oko kojega se začeo društveni organizam sela i razvijao obiteljski i narodni život. O značaju komina možda govori i to da se on kod diobe kuće u Imotskoj krajini nikad ne dijeli već uvijek ostaje u vlasnosti jednog od nasljednika, čime se osigurava daljnji nepromijenjeni život tog kućnog prostora kao središta i svetišta jedne obitelji. Na njemu se nikad ne pojavljuje dvostruko vlasništvo, jer ako se i podijeli kuhinjski prostor među braćom, jedan ostaje na starom ognjištu, a drugi gradi svoje novo. Isto tako i komoštre ostaju vezane uz ognjište i ne iznose se nikad iz obiteljske kuće.³⁰

Ognjište služi za pripremanje hrane, zagrijavanje, a vatra je s ognjišta bila nekad jedini izvor svjetlosti. Na klupama se oko komina sjedilo i spavalo, dogovaralo o poslovima, sijelilo i prelilo, gustilo i pjevalo, veselilo i tugovalo, rađalo i umiralo. Stoga ognjište ima veliku ulogu u tradiciji, obiteljskim kultovima, u starim religijama mnogih naroda svijeta, plemenâ i etničkih skupina, kao stjecište rodovskih kućnih idola — lara i htonskih sila.³¹

Kod balkanskih naroda ognjište je od starine bilo vezano uz lustrativnu magiju i obrede društveno-rodovskog značaja. To se odnosi na uvođenje novorođenog djeteta u kult predaka i rodni dom.³² I kod starih Grka uz ognjište je bila vezana lustrativna magija u sklopu običaja uz porod. Naime, helenske amfidronije (babinjarski običaji) obavljale su se deset dana nakon porođaja žene. Tada su porodilja, babica i novorođenče obilazili oko ognjišta da bi se očistili.³³

Napretkom prosvijećenosti, približavanjem medicinskih znanja i institucija seoskom življu, danas su mnogi običaji izgubili svrhu i potisnuti su. Međutim, još uvijek postoji živa uspomena na ne tako davna vremena kada se sav život odvijao po nepisanim zakonima tradicije. Tako postoji i živa uspomena o rađanju kraj ognjišta, jer su još u poratnim godinama žene rađale u tom prostoru. Žena je tu rađala na podu u klečećem položaju, uz pomoć spretnije seoske žene koja je stajala ispred nje. Porodilja bi je obujmila oko pasa, a kod toga bi je ponekad još koja druga žena dlanovima ili koljenima upirala na križa. Na ognjištu je gorila vatra. Porodilja je i ovdje rađala obučena, ali pas je morala odriješiti.³⁴

Rađanjem na ovaj način željelo se postići da dijete po dolasku na svijet bude u dodiru sa zemljom jer će ga zemlja hraniti.³⁵ Postupak

štu za to područje — Zagvozdu, op. p.). Oko ognjišća i oko komina večerom i jutrom zimi sidi i grije se kućna čeljad. Muškići i starije žene na stocin, cure i mlade žene s nogu ili s kolina. Dica između nogu svojih starijih, a nekâ na krilu babinu, majčinu, očevu ili stričevu. Tu su zimi sila i prela i gusle i pisme i pripovitke i razgovori i dogovori.«

³⁰ T. P. Vukanović, Studije iz balkanskog folklorâ, Ognjište kao larium u folkloru Južnih Slavenâ, Vranjski glasnik VII, Vranje 1971, 174.

³¹ Isto, 174.

³² Isto, 175.

³³ Isto, 175.

³⁴ M. Stojković, Pojas, ZNŽO, JAZU, knj. XXIX, sv. 2, Zagreb 1934, 13. »Vrlo je starinski običaj u rimsko i grčko doba kada su se žene porađale, morale su odriješiti pojas.«

³⁵ D. Milojević-Radović, Običaji o rođenju i odgoju djece u Poreču, Glasnik Etnografskog muzeja, XXI, Beograd 1958, 244.

je vrlo arhaičan, rasprostranjen i u drugim našim krajevima (Srbija), a potječe još iz prapovijesnog doba. To potvrđuju i arheološki nalazi likova koji prikazuju ženu pri porođaju u ovom stavu, a potječu između V i III milenija prije n. e. Pripisuju se kultu Velike majke, božanstvu koje je bilo vrlo cijenjeno i smatralo se na razne načine majkom bogova i ljudi. Javljaju se u Iraku, Anadoliji, Kreti, Egeji, Perziji i dolini Inda. Pretpostavlja se da su ti likovi korišteni pri magijskim radnjama vezanim za plodnost, a svrha im je bila da olakšaju porođaj.³⁶

Težak porod olakšavao se raznim magijskim radnjama. U Imotskoj krajini žena bi se rukama vješala o komoštre-verige, a domaćin bi vani pucao iz puške, što je apotropejski čin protiv zlih sila. U tim slučajevima bilo je uobičajeno kađenje porodilje nad vatrom.

Svekrva bi posteljicu nakon poroda zakopala u zemlju, i to negdje po strani, dalje od puta da je pas ili mačka ne iskopaju. U nekim podbiokovskim mjestima posteljicu su zakapali u lug na ognjištu da izgori, jer se vjerovalo da će mlada majka poludjeti ako je pas nađe i pojede. Zakapanje posteljice ispod ognjišta poznato je i na širokom prostoru balkanskih stočara.³⁷ Vjeruje se, naime, da su posteljica i pupak integralni dio embrija. Po tome su imali određenu ulogu jer su se preko njih prenosili magijski čini. Zato posteljica i pupak po vjerovanju uvijek imaju izvjestan utjecaj na čovjekov život. Pupak je ostajao u mističnoj povezanosti s čovjekom, dok je posteljica kao dio majčine utrobe bila više povezana s majkom. Povezanost pupkovine s novorođenčetom ostajala je kroz cijeli njegov život.³⁸

Uz ognjište su se odvijali i neki dijelovi iz ciklusa ženidbenih običaja, od kojih je većina danas zaboravljena ili se održavaju u izmijenjenom obliku.

Nekada je bio običaj da se u kući u kojoj ima djevojaka za udaju (a to je djevojka od 16 do 20 godina) upriliče sijela ili »silne večeri«, kako su to u ovom kraju nazivali. Silne večeri održavale su se srijedom, subotom i nedjeljom. Za te bi prigode djevojka uredila i pospremila kuću, očistila komin te nanijela *šume* — drva za loženje. Djevojci su dolazili na sijelo seoski momci i oni iz susjednih sela zajedno s njezinim prijateljicama. Na sijelima su se igrale razne igre, npr. *prstenak*, *mučavac*, *končanje*, *tūra* i dr. Djevojka je imala više momaka s kojima *sidi*, ašikuje, pa bi momci rekli curi: »Ajmo na potezanje.« Momak bi još donedavno zamolio djevokju koja bi mu se dopala da mu donese vode.

³⁶ S. Zečević, Verovanja i običaji o rođenju, Glasnik Etnografskog muzeja 42, Beograd 1978, 344. O tome da je primitivan čovjek u zemlji kao plodnoj materiji vidio sličnost s pojmom majke, govori i helenski mit o Anteju koji je bio sin Gee, boginje zemlje. Kad bi se u borbi umorio, doticao bi zemlju i ponovno sticao snagu. Heraklo ga je tek nadvladao kad ga je odigao od zemlje i u zraku zadavio.

³⁷ D. Antonijević, n. dj., 62.

³⁸ S. Zečević, n. dj., 346; F. Ivanišević, n. dj., 463. Djetetova pupčana vrpca čuvala se, pa kad je dijete malo poodraslo, majka mu je davala da ga svojom rukom odriješi, vjerujući da će muško biti pametno i radišno, a ženska rukotvorna. I košuljica se čuvala pa se u času smrti davala umirućem da lakše izdahne.

Ako ona to i učini, bio je to znak da se i on njoj dopada. Od tada bi djevojka sidila s odabranim momkom pa drugi momci ne bi više dolazili na sijelo. Ako bi djevojka odbila donijeti zatraženu vodu, reklo bi se da je momak »dobio đigericu«³⁹ pa bi ga zadirkivali pjesmom:

»Oj đigerice, alaj si krvava,
sinoć mi te garavuša dala«

ili slično, a momak bi odgovarao:

»Zbogom, mala, i laka ti ura,
ja imadem i bez tebe cura.«

Pored sijela, koja su jedan dio cjeline ženidbenih običaja a odvijaju se uz ognjište, drugi važan trenutak je uvođenje nevjete u kuću preko ognjišta. U Imotskoj krajini zabilježen je običaj da je nevjesta po dolasku u mladoženjinu kuću morala *navisiti* — objesiti *bronzin* s hranom na komoštre da bi prisutni vidjeli kakva je ona domaćica. Sutradan bi poranila prva da pomete komin i naloži vatru te donese vode.

I u drugim je predjelima Dalmacije bilo dosta običaja vezanih uz komin u trenutku dovođenja nevjete u novi dom. Tako je u trogirskoj i splitskoj zagori bio običaj da djever tri puta nevjestu provede oko komina, a ona bi okrenula sve *lopiže* koje su se tu nalazile, okrenula *bronzin* tri puta *naoposun*, navisila ga na komoštre, a na *bronzin* stavila jabuku ili kolač, dok bi na komoštre objesila šarenu vunenu kiticu.⁴⁰ I kod mnogih naroda Evrope i Indije postoji običaj, ili je postojao, da se mlada kad dođe u mladoženjinu kuću vodi oko vatre na ognjištu.⁴¹

U toku svadbenog slavlja u mladoženjinoj kući (Ričice), svatovi bi vezali mladoženju i prinosili ga kominu u simboličnoj namjeri da ga peku. Nevjesta ga je trebala otkupiti od svatova, darujući ih zlatnim lančićem ili prstenom, jer je trebalo, platiti »zlatu za zlato«. Ponegdje se to plaćalo pršutom. U sinjskom se kraju sjećaju da je u sklopu svadbenog ceremonijala trebalo paliti svekra, što se izvodilo u mladoženjinoj kući, a nevjesta ga i tu otkupljuje darujući svatove bičvama-čarapama. U svadbenoj igri spominje se i paljenje kuma i kadije.⁴²

U Imotskoj krajini bio je običaj da kupljene piliće ili kokoši domaćica tri puta provede oko komina, zamoći im noge u lug i stavi ih da se pogledaju u ogledalo, vjerujući da će ih na taj način zadržati da ne bježe od kuće. Taj običaj vođenja kupljene životinje tri puta oko ognjišta, kao i mlade nevjete ili nove sluškinje, zabilježen je i kod

³⁹ R. Kajmaković, Ženidbeni običaji u Livanjskom kraju, GEMBiH, sv. XV—XVI, Sarajevo 1961, 204. I u ovom se kraju kaže: »dobio je džigaru« — za momka čije prosce djevojka odbije.

⁴⁰ L. Katić, n. dj., 297.

⁴¹ T. Đorđević, n. dj., 268.

⁴² N. Bonifačić-Rožin, Narodna drama i igre u Sinjskoj krajini, Narodna umjetnost, knj. 5—6, Zagreb 1967/8, 527. U Kupresu je zabilježen običaj da kuma na ognjište gdje gori vatra nose »vuci« — mladići, a kućedomačin ili najbliži rođak otkupljuje ga pićem i hranom. Đ. Petrović, n. dj., 168.

Nijemaca, a predstavljao bi kultno vezivanje nove osobe s porodičnim ognjištem.⁴³

Komoštre-verige imale su također u starom vjerovanju Južnih Slavena mnoge magijske funkcije. One su se upotrebljavale kao odbojno sredstvo protiv oluje, krupe i vještica, jer se pomoću njih otkrivalo *vištice* i *mõre*. Ako se sumnjalo o kojoj ženi da je vještica, netko bi od ukućana tajno, dok je ona u nekoj kući, zavezao komoštre na način mrtvouzice, pa ona ne bi mogla izaći iz te kuće dok se komoštre ne razvežu. To je bila potvrda da je ta žena vještica. Komoštrama obrnutim naopako, kao i metli iza vrata, pridavala se apotropejska moć pa se tako čuvala kuća od vještica. Ti su običaji zabilježeni u Imotskoj krajini, Vrgorcu, Poljicima te u srednjoj dalmatinskoj Zagori koncem XIX i početkom XX stoljeća.⁴⁴

I danas se u mnogim selima Imotske krajine i Dalmacije vjeruje da nije dobro da komoštre liže plamen kad ništa na njima ne visi, pa ih zato treba podignuti, jer ako ih dohvati plamen, onda na tu kuću može pasti prokletstvo. Vjerovalo se također da nije dobro da se komoštre ljuljaju. Na to još i danas neke starije žene paze, bojeći se da neko zlo ne bi zadesilo kuću ili ukućane. Tako je bilo i u splitskim Poljicima, ako ih liže plamen ili se ljuljaju vjerovalo se da neka duša može biti osuđena da stoji u komoštrama umjesto u čistilištu. U Bukovici je domaćica pazila da se komoštre ne zamahuju dok je mrtvac u kući, jer će se u protivnom umirući ukućanin dugo mučiti.⁴⁵ Nadalje, i danas postoji običaj u Imotskoj krajini da se na Badnjak uz kićenje kuće i gospodarskih zgrada okite komoštre grančicom bršljana. Ognjištu s vatrom pridavala se i iscjeliteljska moć. Tako se bolesnik polagao pored njega, a za napitak mu se davala mješavina ulja i rakije. Umrlo ne jako muško dijete trebalo je tri puta naoposun obrnuti u kući i na grobu, vjerujući da ako se to ne učini, majka neće imati novoga poroda.⁴⁶

Svi ovi navedeni primjeri običaja i vjerovanja vezanih uz komoštre rašireni su ne samo u Dalmaciji već kod svih balkanskih naroda. Vjerovanja i postupci s komoštrama odnosili su se na liječenje ljudi i stoke, obranu od zla i zlih očiju, na ponašanje u svadbenim događajima i prilikom smrti i pogreba.⁴⁷ Komoštre čine cjelinu s ognjištem, a po tome se uklapaju u cjelinu magijskog prostora kuće od pradavnih vremena.

Uz kuću su također vezani mnogi dijelovi iz ciklusa pogrebnih običaja. Smrt se u narodnom vjerovanju smatrala kao posljedica utjecaja nadnaravnih sila, pa se do danas neki vanjski znaci tumače kao nagovještaj smrti. To je na primjer ponašanje nekih životinja, zatim neki neobični zvučni i optički znaci povezani sa snom ili vizijama. U

⁴³ Ophođenje nevjeste oko ognjišta našla sam u Muću, u srednjoj Dalmaciji čega se sjećaju stariji. D. *Alaupović-Gjeldum*, *Životni običaji Mučke republike*, u tisku.

⁴⁴ M. *Stojković*, *Komoštre*, ZNŽO, JAZU, knj. XXVII, sv. 2, Zagreb 1930, 233—234.

⁴⁵ Isto, 236.

⁴⁶ S. *Kutleša*, n. dj., 654.

⁴⁷ M. *Stojković*, n. dj., 236; T. P. *Vukanović*, n. dj.

Imotskoj se krajini san o kući kojoj se jedan ugao ruši tumači kao predznak smrti nekog ukućanina.

Ako je netko od ukućana umro, tada se na prozore glavnog pročelja zgrade stavljaju crni komadi platna, čime se označuje da je u kući žalost. Za umrlim domaćinom ili mlađim članom obitelji to crno platno stoji na kući do godinu dana. Ožalošćena se kuća te godine na Badnjak ne kiti bršljanom, ne pale se badnjaci, maškare (mačkare) u tu kuću ne zalaze, a niti se o Cvjetnici donosi blagoslovljena maslina. Još danas se ne gleda televizija niti sluša radio.

Ženidba ili udaja bila je zabranjena za ožalošćenu obitelj u razdoblju žalosti kao i svako izražavanje dobrog raspoloženja. Ponegdje se to poštivanje proširilo na cijeli komšiluk ili selo. Ako je pak moralo doći do ženidbe ili udaje (obično zbog djevojčine trudnoće, što je danas izraženija pojava), tada u kući žalosti nema veselja i pjesme niti isticanja barjaka.

Kad je neki član obitelji na smrti, palila se kandelorska svijeća i stavljala uz uzglavlje, vjerujući da će se duša lakše odijeliti od tijela i da neće lutati ovim svijetom. Umrlom u kući gori *lumin* (dušica, uljanica) još osam dana nakon njegova ukopa. I posudica s krštenom vodom, koju se za svaku kuću donosi na dan Vodokršća iz crkve s blagoslova, stavlja se uz noge pokojnika zajedno sa zelenom grančicom kojom svaki onaj koji dolazi na žalovanje škropi pokojnika uz prigodnu molitvu.

U cijelom pogrebnom ritualu veliki značaj pridaje se svjetlosti plamena koja je po narodnom vjerovanju i u Imotskoj krajini potrebna da bi grijala pokojnikovu dušu i osvjetljavala mu put na onaj svijet. Plamen je svijeće istovremeno trebao da poplaši zle duhove koji bi i onome koji umre bez svijeće učinili da luta na onom svijetu u tami ili čak da se povampiri. Vjeruje se da moć plamena donosi pokojniku olakšanje i pomoć. Tako je i kršćanstvo uključilo u svoj pogrebni ritual paljenje svijeće u trenutku smrti.⁴⁸

U pogrebnom ritualu postoji izvjestan broj zabrana i ograničenja kojih se pridržavaju ili bi trebalo da se pridržavaju prije svega članovi pokojnikove obitelji. Tako za ukućane umrlog postoji zabrana obavljanja kućnih poslova do njegova ukopa. U kući se ne smije kuhati, ali kuhaju prvi susjedi. Njima se po potrebi ta usluga uzvraća »na zajam«. Zabranjeno je obavljanje poljskih radova ili započimanje nekih većih poslova kao što je gradnja kuće.⁴⁹ Dok je mrtvac u kući i na dan ukopa, kuća se ne smije mesti, a ukućani ne smiju češljati kosu, jer se vjerovalo da se metlom izgoni sreća iz kuće i da bi netko drugi od ukućana mogao umrijeti.⁵⁰

⁴⁸ A. Brenč, Zajednički i osobni elementi u pogrebnim običajima zapadnih i u južnih Slovena, GEI, SANU, knj. XXIV, Beograd 1975, 61.

⁴⁹ D. Bandić, Tragovi tabua u samrtnom ritualu, GEI, SANU, knj. XXXIII (1974), Beograd 1975, 111.

⁵⁰ M. Stojković, Sobna prašina, smeće, metla i smetište, ZNŽO, JAZU, knj. XXX, sv. 1, Zagreb 1935, 23. Ovaj je običaj poznat i u Kotarima (Dalmacija), a slično je i u Jesenicama (splitska Poljica) gdje se gatalo da za nekoliko dana iza mrtvacu ne valja ni kuću pomesti jer da bi uskoro i drugi mrtvac bio u kući.

U Imotskoj krajini u većini mjesta još se pridržavaju ovih običaja kao i ono da pokojnika čuvaju danju i noću da preko njega ne bi prešla mačka ili koja druga životinja, jer se vjerovalo da bi se u tom slučaju pokojnik povampirio. Taj običaj bdijenja uz pokojnika rasprostranjen je u Dalmaciji kao i drugdje po Balkanu, kod Srba i Hrvata.⁵¹

Pogreb se obavlja 24 sata od smrti i popraćen je nizom običaja s kojima se želi odagnati duša pokojnika i spriječiti njezin povratak. Mrtvac se iznosi iz kuće tako da su mu noge okrenute u pravcu kojim se kreće pogrebna povorka. To je popraćeno *žaljenjem* — naricanjem ženskih članova obitelji uobičajenim do naših dana, kao i otvaranje prozora i vrata u strahu da se duša umrlog ne bi zadržala u kući. Isto tako je običaj da netko od ukućana ostaje u kući dok ostali idu na pogreb. Poslije pogreba uži članovi pokojnikove obitelji daju *daću* za sudionike sprovoda. Odprilike do polovine ovog stoljeća daća se priređivala u kući pokojnika, a u novije se vrijeme priređuje u seoskoj gostionici.⁵² Običaj davanja daće — *podušja* (jela i pića) za dušu umrloga potječe iz duboke prošlosti, isto kao i naricanje za pokojnikom. U kući žalosti poslije pogreba još osam dana gori lumin, a ukućani i susjedi svaku večer tu dolaze na zajedničku molitvu za pokoj duše umrlog.

Iz ciklusa godišnjih običaja mnogi su se elementi sačuvali do danas u Imotskoj krajini, i to oni o Božiću, Novoj godini, Pokladama i Uskrsu.

Kičenje kuće izvana grančicama bršljana za Badnjak ranije je spomenuto. Tog se dana palio i badnjak. Međutim, već tjedan dana ranije domaćin usiječe badnjake (od hrasta ili graba), donese kući te ih drži prislonjene uz kuću. Gledalo se čiji će badnjak biti veći i deblji. U nekim mjestima i badnjaci se uviju bršljanom. Pale se tri badnjaka koji simboliziraju Božić, sv. Stjepana i sv. Ivana. U nekim se mjestima oni postavljaju na ognjište tako da dva leže preko trećeg, pa tog trećeg nazivaju *poduzglavnica*. Badnjak u kuću unosi domaćin, a ako je odsutan, zamjenjuje ga najstariji sin ili domaćica. Starješina unosi badnjake uz pozdrav: »Hvaljen Isus, na dobro vam doša Božić, sv. Stipan, sv. Ivan«, na što mu ukućani odgovaraju: »I tebi sinko.« Prvi i najveći badnjak položi se na desnu stranu, a dva ostala po redu. Pošto se nalože badnjaci, bio je običaj da se ispali po nekoliko pušaka, što i danas čine u nekim mjestima.⁵³ Domaćica škropi badnjake krštenom vodom, domaćin ih polijeva vinom, u nekim mjestima ih posipa žitom. Običaj da se nad badnjacima zakolje pijetao, vjerujući da je dobro da se badnjaci okrvave, zabilježen je u nekim obiteljima u Prološcu. U

⁵¹ E. Šnevajs, Glavni elementi samrtnih običaja kod Srba i Hrvata, Glasnik skopskog naučnog društva, knj. V, Skoplje 1929, 265.

⁵² F. Ivanišević, n. dj., 496. U današnjim Poljicima čine sedminu istog dana kada se ukopa mrtvac, i to ako je mrsan dan, ako li je postan, ostane za nedjelju koja prva dođe. Nosi se manistra, obično makaruni, goveđe meso ili bravetina, vino i brašenica kruh. Na sedminu se nikad ne jede pečena mesa jer je to znamen veselja, a ne žalosti.

⁵³ I. Ujević, n. dj., 212.

Zelovu (Sinjska krajina) pravoslavci su do nedavna škropili badnjake krvlju janjeta ili ovce zaklane za božićnu pečenicu.⁵⁴

Običaj klanja pijetla na Badnju večer zabilježen je i kod drugih naroda.⁵⁵ Simbolika je pijetla i kokoši u starim vjerovanjima i običajima slavenskih naroda mnogostruka, pa i protivurječna značenja: dok im se s jedne strane pripisuje plodotvorna moć, s druge strane je u njima narod vidio nečistu silu. To potvrđuje i raznolikost naših narodnih vjerovanja i običaja.⁵⁶

U nekim selima Imotske krajine (Poljica, Glavina) badnjake u kuću, redom po komšiluku unosi grupa odabranih i poštovanih muških članova seoske zajednice. Običaj traje i danas, a starije ga osobe pamte izvođenog uvijek na isti način. Domaćin kuće usiječe i priredi badnjake, a domaćica slamu. Ta skupina ljudi uz pratnju grupe djece, obično iz dva susjedna komšiluka, tu večer idu od kuće do kuće, te jedan unosi badnjak u kuću, drugi ga pali, a treći polijeva vinom »na križ«, što je sve popraćeno molitvom koju započinje jedan od članova te odabrane grupe. Djeca i mladež, koji su sudionici te skupine, također ulaze u kuću (bude ih i stotinjak) te priređenu slamu posipaju po kuhinji. Domaćin svih nudi vinom iz bukare, zajedno pjevaju božićne pjesme, šale se i prave duhovite dosjetke na račun ukućana. Kad je obavljeno ovo zajedničko paljenje badnjaka u cijelom komšiluku, odlazi se zajedno na ponoćku.

Badnjaci gore i po tjedan dana, a obavezno se od desnog većeg badnjaka ostavi glavnja koja se ponovo zapali uoči Nove Godine, a u nekim mjestima i o sv. Tri kralja, kad završava ciklus božićnih običaja. Ostacima badnjaka pridaje se naročita moć te se njihovi ugarci i pepeo raznose u vrtove, vinograde i polja da svojom moći čuvaju i osiguraju prirod. Ponegdje se čuva komad ove glavnje iznad ognjišta da bi se njime iduće godine potpalili novi badnjaci.⁵⁷

O pojedinim radnjama uz badnjake, kao i o njemu samome, postoje različita tumačenja. Jedni ga smatraju kao neku vrstu fetiša, odnosno zaštitnika, zatim se dovodi u vezi s vjerovanjem o suncu po kojem, u vrijeme zimskog solsticija kada je sunčana snaga najslabija, paljenjem badnjaka treba pojačati njegovu moć i povratiti mu na taj način njegovu životvornu snagu. Neki pak vatri badnjaka pridavaju lustrativni

⁵⁴ J. Miličević, n. dj., 493.

⁵⁵ Đ. Petrović, n. dj., 175; B. Drobnyaković, n. dj., 183.

⁵⁶ Š. Kulišić, Značaj slovensko balkanske i kavkaske tradicije u proučavanju stare slovenske religije, Godišnjak, Centar za balkanološka istraživanja, knj. 8, Akademija nauka i umjetnosti BiH, Sarajevo 1973, 204—205. »U kultu mrtvih pijetao se javlja kao žrtva zamjene, inače se obično javlja kao žrtva u slučaju bolesti, prilikom zidanja kuće, ili kad se obara veće ili sjenovito stablo. U ovim slučajevima prevladava htosko značenje kokoši i pijetla, a u slavenskim običajima i vjerovanjima pijetao ili kokoš imaju izrazito značenje žitnog demona. Cijeli niz naših običaja prilikom prvog oranja i sjetve, žetve i vršidbe, a zatim o Božiću i Novoj Godini veoma dosljedno otkriva ovo značenje i ovu ulogu pijetla i kokoši. Po mišljenju nekih autora (Čajkanović) u našim običajima na Badnje večer kokoši se ujedno javljaju i kao predstavnice duše pokojnika.«

⁵⁷ J. Miličević, n. dj., 496.

i apotropejski i magijski značaj, kao što je slučaj i s drugim kulturnim vatrama antičkog porijekla u vezi s kalendama i demonom vegetacije. Badnjak se još smatra i božanstvom svoje vrsti koje se simbolično spaljuje da bi ponovno oživjelo, zbog čega se i ugarci badnjaka odnose u vrtove i na njive zbog vraćanja plodnosti i životne snage.

Neke radnje koje se poduzimaju oko badnjaka upućuju na ostatke kulta predaka, jer se tu večer u domu okupljaju svi domaći pokojnici.⁵⁸ Na to tumačenje upućuje i običaj u Imotskoj krajini da se božićna trpeza ne rasprema, ne pere se suđe, ne mete se kuća za tri dana, jer se vjerovalo da se tih dana duše predaka sastaju u njoj.

Inače je badnjak poznat od Kavkaza preko Balkanskog poluotoka, Italije i južne Francuske do Velike Britanije, a to je područje koje je nekad zahvaćalo Rimsko carstvo.⁵⁹

U nekim selima (Ričice, Proložac) vjerovalo se da nije dobro da se dijete rodi na Božić, a ukoliko se ipak rodi, onda ga treba staviti među badnjake da izgori. Da bi se spriječilo rođenje djeteta na Božić, starješina je kuće upozoravao mlade nevjeste da na Blagovijest (25. ožujka) ne »leže s ljudima«.

Kako danas gotovo sva nova domaćinstva imaju štednjake, to je noviji običaj da se u njemu pale tri *bije* — cjepanice kao badnjaci. Međutim, neke od tih kuća usporedo pale badnjake i na kominu koji je u posebnoj kući.⁶⁰

Najnoviji je običaj zajedničko kićenje božićnog drvca koje mještani jednog komšiluka postave za cijeli komšiluk među kuće ili na solaru jedne od kuća. Osvijetle ga žaruljama, za koje se struja provede iz jednog domaćinstva s kojim cijeli komšiluk za taj mjesec podijeli račun potroška struje. U blizini tog drvca mještani postave bure vina s bukarom, a napune ga sva domaćinstva zajedno. Bure tu stoji u toku cijelih božićnih blagdana i svatko tko prođe može se napiti, a mještani se brinu da ne ostane prazno (Vinjani, Proložac). Osim toga, mnoga domaćinstva kite božićno drvce i u svojim kućama. To je gradski utjecaj koji su mnogi radnici na privremenom radu iz inozemstva donijeli u selo. Kićenje božićnog drvca tipično je za kulturu grada, a prihvaćeno je kod nas iz srednjeevropskog prostora, u sjevernim našim krajevima već od XVII stoljeća.⁶¹

⁵⁸ Hrvati su badnjak i običaje oko njega, barem glavne, upoznali i usvojili došavši na jug. *M. Gavazzi*, Godina dana hrvatskih narodnih običaja, knj. II, 18. Najstariji pisani podatak o badnjaku je iz 1272. g. zabilježen u Liber statutarum civitatis Ragusii gdje se među građanima koji su dolazili knezu Dubrovnika i donosili mu darove »pro kallendis« spominju i pomorci koji su donosili i palili u vatri »ceppo«-panj. Iz kasnijeg vremena, iz druge polovine XVII st. ima podataka od V. Valvazora koji zna da je u Istri postojao običaj ne samo paljenja nego i darivanja badnjaka hranom. *B. Drobnjaković*, n. dj., 179, 180; *P. Vlahović*, n. dj., 80.

⁵⁹ *Š. Kulišić*, Neobični običaji, Beograd 1968, 24.

⁶⁰ Poslije potapanja Ričica 1986. g. veliki se dio mještana nastanio u Zagrebu i njegovoj okolini. Oni su mi pričali da sada pale tri cjepanice u štednjaku na Badnjak jer nemaju komina.

⁶¹ *M. Kolman-Rukavina*, *O. Mandić*, n. dj., 141.

Najznačajnija je tradicija o Božiću, uz badnjake, običaj sa slamom. Domaćica kuće pripremi slamu koju stavi u vreću. Ona je unosi u kuću te je uz prigodne pozdrave posipa po podu i oko komina, a djeca se uz ciku i viku valjaju po njoj. Slama u kući ostaje do Mladenaca (četvrti dan po Božiću), a onda je iznosi iz kuće djevojka ili nevjesta, stavlja je pod živinu i kokoši, a u nekim mjestima na njivu s posijanom pšenicom, oblikujući s njom križ (Biorine). Toj se slami pripisuje oplodavajuća moć. Po narodnom tumačenju slama se prostire zbog toga što je Isus na njoj ležao. Međutim, vjerojatno je običaj mnogo stariji jer je poznat većini evropskih naroda. Taj se običaj tumači u vezi s prinošenjem žrtve bogovima.⁶²

Božićna je svijeća također povezana s narodnim vjerovanjima i proricanjima, i obavezan je dio u nizu božićnih običaja. U Imotskoj krajini to je uvijek troroga svijeća od pčelinjeg voska koja se stavlja u posudu napunjenu raznim vrstama žitarica, ponegdje obavijena grančicom bršljana. Uobičajeno je da domaćin svaku svijeću namijeni nekom usjevu (ječmu, kukuruзу, pšenici) te se pri gašenju proricao urod dotičnog usjeva te godine. Ona žitarica čija se svijeća prva ugasi, a njoj je namijenjena, najlošije će uroditi, dok će bolji urod imati ona žitarica čija svijeća ima veći plamen. U nekim mjestima to isto proriču, samo što svijeće namjenjuju raznim njivama i poljima, pa su one u kući postavljene prema toj strani svijeta gdje se njive nalaze.

Svijeće se pale na Badnjak, Božić — *Litnicu* (kako još ovaj blagdan nazivaju) i Novu Godinu. U nekim mjestima ih pale ugarkom prošlogodišnjeg badnjaka kao i same badnjake. Domaćin kuće gasi svijeće komadićem prigodnog božićnog kruha umočenog u vino. Taj je kruh ukrašen ubodima viljuške i otiscima čaše. U nekim pak mjestima svijeću gase oglodanom košćicom božićne pečenke umočenom u vino (Medov Dolac, Brstilo). Svijeću koja se na Badnjak prva gasi, na Novu Godinu se prvu upali. Komadiću kruha kojim se gasi svijeća pridaje se ljekovita moć te se čuva u kući za liječenje zubobolje, a u nekim ga mjestima daju pojesti najslabijem šilježetu da bi uznapredovalo. Žitarice u kojima je bila zataknuta božićna svijeća daju se kokošima. Značenje te božićne svijeće prvobitno je namijenjeno pokojnicima, a taj njezin podušni karakter uklapa se u čitav niz značajki drugih običaja na Badnjak.⁶³

Vodokršćem (sv. Tri kralja, 6. siječnja) završava se ciklus božićnih blagdana. Tog se dana svetkuje i blagoslov vode i soli koje se donosi u kuću te ih se koristi u slučaju raznih nevolja, nevremena, bolesti i protiv uroka. Tih dana počinje blagoslov kuća, što obavljaju svećenici.

Svršetku zime, odnosno početku nove agrarne sezone pripadaju Poklade — maškare, mačkare, običaj koji se danas u Imotskoj krajini reducirao pa se tih dana u selima susreću većinom samo maskirane grupe djece koje obilaze selo (osim Slivna i Imotskog gdje se sada organiziraju »Bakove svečanosti«). Pred petnaestak godina maškare su

⁶² P. Vlahović, n. dj., 78, bilj 4; B. Drobnjaković, n. dj., 181, bilj. 4.

⁶³ M. Gavazzi, n. dj., 12, bilj. 10.

bile skoro u svakom selu organizirane. Grupe maskiranih muškaraca obilazile su sela (npr. maškare su iz Ričica išle čak do Duvna i Livna) te išle od kuće do kuće, obraćajući se domaćinima pjesmom:

»Evo kuće i odžaka
dobre žene i čovika
koji će nas darivati
pleće mesa i pogače
i varićak kukuruza.«

Ili:

»Hvaljen Isus, domaćine,
poštenoga oca sine
koji će nas darivati
pleće mesa i pogače
i varićak kukuruza
što ću neki svarić pure
i ona jaja razvariti
što ću neku nasaditi.
Uspenji se gore k lisi
pa odreži što no visi,
nemoj puno, nemoj malo
na tebi se ne bi znalo.
Ako malo odrizala
po prstu se porizala.«

Ako bi se netko zatvorio u kuću i ne bi htio primiti maškare, one bi mu se opet pjesmom obratile:

»A što si se zatvorio
ta nisi nam obolio.
Ako si nam obolio
dabogda nam pribolio
pa nam vrata otvorio.«

Ljubaznom domaćinu koji bi ih darivao suhim mesom, jajima, brašnom i dr. zahvaljivali su pjesmom:

»Hvala tebi domaćine
koji si nas darovao
đabogda se radovao
u lito ti kiša pala
i svaka ti srića cvala.«

(Zabilježeno u Ričicama)

Maškare su ulazile u kuću, častile se, veselile i pjevale. Ukoliko je kuća bila u žalosti, tamo nisu ulazile. U starini su, obilazeći sela, ostajale po više dana odsutne od kuće, a skupljenu su hranu međusobno podijelili. Obavezni likovi pokladne povorke bili su *baba* i *did*, oboje prurušeni muškarci, maskirani *bečinom* — ovčjom kožom, *namrčeni* —

nagaravljeni po obrazima, djed s napravljenim drvenim falusom obojenim crvenom bojom, a baba s torbicom napunjenom pepelom. Oni bi ušli u kuću i na drvima uz komin bi se *džumbali* — izvodili lascivne pokrete i mimike, improvizirajući scenu simboličnog slijevanja. Ovo tobožnje vršenje seksualnog čina trebalo je osigurati plodnost prirode, ljudi i životinja na svršetku zime, a na početku nove agrarne sezone.⁶⁴

Vjerojatno i ova dva lika babe i djeda, koji se javljaju u maškarama u Imotskoj krajini, kao i u ostaloj Dalmaciji i drugdje kod Slavena,⁶⁵ predstavljaju duhove predaka vezane za ognjište te se i njihova simbolična igra plodnosti odigrava uz komin.

Nekada se ovdje vjerovalo da je pokladni utorak dan kada se sastaju vještice. Tada bi se vršile neke radnje kojima se htjelo skršiti njihovu zlu moć. Na kominu se tu večer ložilo drvo rašeljke kojemu se pripisivala takva obrambena moć, kao i bijelom luku koji se jeo iz istog razloga, a onoga koji ga te večeri ne bi jeo smatrali su vješticom.⁶⁶ Onaj koji je htio vidjeti vještice, za koje se vjerovalo da se sastaju na guvnu, trebao je prvi zalogaj večere ispljunuti. Tog se dana žene nisu smjele češljati, jer se vjerovalo da je vještica ona žena koja kasno obnoć ostaje uz komin i tamo se češlja i ogleda. Ako uz to ima i zle oči i zao duh, može lupnuti ožegom po ognjištu koje se otvori pa iskoči *žara* — lonac s crnom masti. Njome se namaže, uzjaše na metlu i poleti izgovarajući:

»Ni o drvo ni o kamen
već u polje pod orah.«

Slične priče poznate su i u ostaloj Dalmaciji.⁶⁷

U Imotskoj krajini danas se više ne saznaje o vjerovanju koje je zabilježio Kutleša. Na primjer, još između dva rata tko je želio znati u kojoj se kući nalazi vještica, trebao je obnoć uzaći na brijeg povrh sela i promatrati kuće, i to samo na Poklade i Božić. Vještica je bila u onoj kući iz koje je izletjela varnica i odletjela niza selo.⁶⁸

⁶⁴ J. Janičević, U znaku Moloha, Antropološki ogled o žrtvovanju, Beograd 1986, 207—208. I stari Slaveni su slavili razne poklade u čast božanstva koja su kasnije povezana uz kršćanske svece i blagdane. Sve do XIV st. Česi su nazivali domaće bogove »dedy« i »dedky«, a kasnije se vjerovalo da didky štite polja, čuvaju stoku i pomažu u lovu i ribolovu. I kod drugih slavenskih naroda nazivi za pretke su slični, a Južni Slaveni pretke zovu djedovima. Bjelorusi također pokojnike imenuju »gegbi«, Poljaci »dziady«, a u Galiciji vjeruju da na pripečku sjede »gegbku«, kućni duhovi koji stalno brinu o domaćinstvu.

⁶⁵ J. Miličević, n. dj., 473. Tu se opisuju pokladne figure djeda i babe u sinjskom kraju. Vidi u: Narodna umjetnost, Zagreb 1986. u prilogu kartu izrađenu za etnološki atlas Jugoslavije s unešenim podacima o prostoru gdje se javljaju maskirani par staraca — djed i baba.

⁶⁶ M. Kolman-Rukavina, O. Mandić, n. dj., 161. Češnjak je bio sveta biljka starih Slavena i mnogih drugih naroda. Imao je veliku ulogu u praznovjericama, pučkoj medicini, kod ženidbenih i pogrebnih svečanosti. Oko Šapca na Bijele poklade taru češnjakom ruke, prsa i tabane da se očuvaju od vještica.

⁶⁷ M. Bošković-Stulli, Narodne pripovjetke i predanja Sinjske krajine, Narodna umjetnost, Zagreb 1967/8, 405; S. Kutleša, n. dj., 600.

⁶⁸ S. Kutleša, n. dj., 600.

Slavljenje krsnog imena — *krsnice* — *slave*, praznika prvobitno posvećenog uspomeni mrtvih predaka, a danas vezanog uz kult jednog sveca, održalo se do naših dana u nekim mjestima Imotske krajine, i to kod pripadnika obje kršćanske konfesije. Oni koji i danas održavaju taj običaj, slave ili služe jednog sveca za svoga domaćeg zaštitnika, tj. proslavljaju njegov dan na osobit način uz razne obrede popraćene svečanim objedom, veseljem i čestitarima. Katolici tog dana, kad slave vlemensku krsnicu, imaju u crkvi misu, a popodne im župnik dolazi blagosloviti kuću. Poslije svečanog objeda, kojem prisustvuju prijatelji i rodbina, pali se svijeća.⁶⁹ U Imotskoj kao i u Vrgoračkoj krajini svijeća se užije obično tri puta na godinu, i to na Božić, Novu godinu i na »krsno ime«, do kojega se drži kao do drugog Božića.⁷⁰

Kod pravoslavaca se pri slavljenju krsnog imena održalo nešto više običaja kojih se i danas starije osobe sjećaju. Pojedine su radnje i obredi te obredni rekviziti skoro isti kao i u drugim krajevima: krsna svijeća, žito — koljivo, slavski kolač, vino, tamjan. Upravo po ovom posljednjem većinom se slava pripisuje kultu mrtvih, dok je neki smatraju obredom za žive, nastalim iz solarnog kulta i kulta plodnosti.⁷¹ Kod plemena u Imotskoj krajini koja slave Đurđev dan, ujutro na dan slave domaćin je odlazio u šumu, usjekao hrastovu granu s tri kraka, zvanu *trokrst*, i unosio je u glavnu prostoriju kuće. Trokrst se stavljao uz ikonu i na nj bi se crvenim koncem pričvrstila troroga svijeća. Svijeću je palio i gasio samo domaćin govoreći: »Ja te gasim vinom i pšenicom, a ti mene sa zdravljem i veseljem.« Svijeće su se gasile komadićem slavskoga kruha (dan ranije priređenog) umočenim u vino. Taj je komadić kruha nakon toga domaćin davao svom nasljedniku da ga pojede. Trokrst se poslije slave zadijevao među loze u vinogradu. Djevojačke su kuće do nedavno, neovisno o krsnoj slavi, na Đurđev dan prije izlaska sunca mladići kitili zelenilom.⁷²

U ovom prikazu skupine običaja vezanih uz kuću i zabilježenih u Imotskoj krajini željela sam ukazati na mnoštvo raznih utjecaja na narod tog kraja koji potječu iz pradavne prošlosti, grčkog i rimskog razdoblja, pretkršćanskog i kršćanskog vremena slavenskog podneblja, kao i iz balkanske sredine, na mnoštvo običaja i vjerovanja koja su se do danas sačuvala. Nešto se od toga još održava ili je pak ostalo u sjećanju stanovnika tog krševitog kraja Dalmacije. To je ujedno slika u kojoj se prožima običaj i kuća kroz život ljudi na selu, a taj je život bio tijesno povezan s prirodom koja je u smjeni godišnjih doba u naturalnoj privredi određivala tok njihova rada i godišnjih običaja koji su seoskom stanovništvu bili duhovna potreba u radosti i žalosti življenja.

⁶⁹ V. Vrčić, *Odjeci, Imotski 1967*, 48.

⁷⁰ I. Ujević, *Vrgorsko Imotska krajina, Zagreb 1896*, Zbornik za narodni život Južnih Slavena, knj. I, 214 Gavazzi smatra da Hrvati u Dalmaciji koji slave krsnu slavu vode porijeklo od pokrštenih Srba. M. Gavazzi, *Kulturna analiza etnografije Hrvata, Narodna starina*, knj. VII, Zagreb 1928, 132.

⁷¹ J. Janičijević, n. dj., 204.

⁷² Đurđev dan (6. svibnja) ili Jurjevo (23. travnja) jedna je od proljetnih svečanosti iz ratarskog kulta plodnosti, uz koju su vezani mnogi obredi sa zelenilom koje simbolizira buđenje prirode iz zimskog mrtvila.

COUTUMES ET CROYANCES LIÉES À LA MAISON, DANS LA RÉGION D'IMOTSKI

Dinka Alaupović Gjeldum

L'auteur analyse les coutumes et croyances liées à la maison dans la région d'Imotski, d'après la documentation qu'elle a recueillie au cours des années 1983 et 1984. La maison, au village, est le lieu de vie le plus important, et la vie y est étroitement liée aux coutumes et croyances qui alternent annuellement suivant les jours de fête ou les événements marquant l'existence de l'homme depuis sa naissance jusqu'à sa mort. Ces coutumes et croyances existent depuis les temps les plus reculés; certaines ont subsisté jusqu'à nos jours et s'entretiennent, alors que d'autres ne sont restées que dans la mémoire des anciens qui les entretenaient dans leur jeunesse, ou en avaient entendu parler par leurs aïeux. Certaines de ces coutumes et croyances remontent à l'Antiquité (grecque et romaine) ou au passé slave, et proviennent des croyances païennes et chrétiennes, étroitement liées aux événements historiques qui se sont déroulés sur cet espace au croisement des cultures méditerranéenne et dinarique. Dans cette optique, le foyer et le seuil sont deux lieux domestiques d'un intérêt particulier, auxquels est lié le plus grand nombre de coutumes et croyances. De cette façon, la maison est étudiée sous l'un de ses aspects spécifiques, dans sa fonction qui reste la particularité de la vie au village dans le passé, car le présent — par son développement culturel et économique — efface progressivement toutes ces coutumes et croyances qui, autrefois, étaient la nourriture spirituelle de la population rurale.